

nen ruotsinkielisen vähemmistön yhteiskunnallinen vaikutusvalta on Tampereella ollut suuri.

Tampere kieliyhteisönä -kirjan näkökulma on historiallinen ja kielisosiologinen. Painopiste selittyy sillä, että sen kirjoittajakunnasta lähes puolet on muiden alojen kuin fennistiikan edustajia. Siihen verrattuna sisarteos *Helsinki kieliyhteisönä* (2006) keskittyy enemmän suomen kieleen ja nykyhetkeen. Sen pohjana on käytetty enemmän tutkijoiden omaa empiiristä aineistoa, kun taas *Tampere kieliyhteisönä* kokoaa jo tutkittua tietoa yksiin kansiin.

Kuten Lönnroth kirjan esipuheessa mainitseekin, *Tampere kieliyhteisönä* on suunnattu kaikille, jotka ovat kiinnostuneet Tampereen kielimaisemasta. Artikkelit on kirjoitettu myös maallikot huomioon ottaen. Kielen variaatioon perehtyneille kirjassa on paljon tuttua, mutta myös mielenkiintoisia yksityiskohtia.

LAURA MIKKOLA
etunimi.t.sukunimi@helsinki.fi

HEIDI SAARISTO
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- JONNINEN-NIINEKSELÄ, KATJA (toim.)
1982: *Tampereen puhekieli tutkimuskohdeena*. Folia fennistica & linguistica. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Tampere: Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- JUUSELA, KAISU – NISULA, KATARIINA (toim.) 2006: *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PAUNONEN, HEIKKI 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä* s. 13–99. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

Sekakielten ja varieteettien tutkimusta monikielisissä yhteisöissä

Miriam Meyerhoff ja Naomi Nagy (toim.):
Social lives in language. Sociolinguistics and multilingual speech communities. Celebrating the work of Gillian Sankoff. Amsterdam: John Benjamins 2008. 365 s. ISBN 978-90-272-1863-6.

Miriam Meyerhoffin ja Naomi Nagyn toimittama kirja käsittelee monikielisyyden

ilmenemistä erilaisissa puheyhteisöissä ja korostaa ajatusta siitä, että sosiaalinen maailma vaikuttaa kielen sisäiseen rakenteeseen. Kirja jakautuu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittelee kieli-ideologioita yksittäisten puhujien kannalta. Toisessa osassa yhdistetään mikro- ja makrososiolinguistiikkaa, ja kolmannessa osassa yhteinen nimittäjä on kvan-

titatiivinen lähestymistapa. Artikkeleita on kaikkiaan kolmetoista, eri kirjoittajia neljätoista, joista nimekkäin on sosiolingvistiikan uranuurtaja William Labov.

Monikielisten yhteisöjen tutkimusta

Meyerhoff ja Nagy toteavat kirjan johdannossa, että valtaosa sosiolingvistiisestä tutkimuksesta on keskittynyt yksikielisiin yhteisöihin. Toimittajat esittävät tälle väitteelle kvantitatiivista todistusaineistoa lähteinään kaksi johtavaa sosiolingvististä lehteä. Niissä monikielisyyttä käsitteleviä artikkeleita oli vähän verrattuna monikielisten ihmisten ja yhteisöjen määrään, eikä tendenssiin ole näkyvissä muutosta.¹ Kirja pyrkiikin nyt paikkaamaan epätasapainoa keskittyen variaatioon ja muutokseen nimenomaan monikielissä yhteisöissä. Maantieteellisesti tutkittavat yhteisöt ovat ympäri maailmaa. Toisaalta fokuksessa on monikielisten puheyhteisöjen sosiaalinen dynamiikka (esim. Schieffelinin, Jourdanin ja David Sankoffin artikkelit) ja toisaalta laajemmat lingvistiset näkökulmat, jotka avautuvat monikielisten yhteisöjen tutkimisen kautta (etenkin King). Useat artikkelit käsittelevät monipuolisesti kontakteja puhujien tai eri varieteettien ja kielten välillä. Ideana on myös tarkastella kieltä eri näkökulmista yhdistäen esim. fonologiaa, morfologiaa, syntaksia ja pragmatiikkaa; tämä noudattelee ny-

1. Tarkastellut lehdet ovat *Language variation and change* (LVC) ja *Journal of sociolinguistics* (JSL). Toimittajat ovat laskeneet monikielisyyttä käsittelevät artikkelit; LVC:stä laskuissa oli vuosien 1989–2007 toisen numeron artikkelit, yhteensä 96, ja JSL:stä oli laskettu kaikki vuosina 1997–2008 julkaistut artikkelit, joita oli yhteensä 194. Tulokset esitetään taulukon muodossa, ja lisäksi esitetään tiedot siitä, mistä artikkelien aineisto oli koottu. Valtaosa materiaalista oli USA:sta.

kyistä käsitystä siitä, että yhden puolen syvällinenkin tarkastelu ei riitä.

Meyerhoff ja Nagy pohtivat myös tutkijan kompetenssin riittävyttä. Monikielisten yhteisöjen tutkimuksessa ilmeinen ongelma on tutkijoiden kielitaidon puute tai vähäinen kielennoppimiskokemus, sillä usein kontaktissa ovat kansainvälisesti dominoivat ja sosiaalisesti alisteiset kielet, joita opitaan harvemmin koulussa. Ongelma lienee ilmeinen etenkin USA:ssa, mutta pienten kielten ja vähemmistökielten puhujat ovat tässä eri asemassa. Esimerkiksi suomalaiselle tutkijalle kielitaidon puute ei yleensä ole ongelma, ja tutkimuskohteet valitaan oman kielitaidon ja kiinnostuksen perusteella.

Kieli-ideologiaa: mitä puhujien kautta voidaan oppia kielistä?

Ensimmäisessä osassa käsitellään kieli-ideologioita ja kieliin kohdistuvia asenteita, sitä, kuinka ihmiset eri yhteisöissä ymmärtävät kielen aseman elämässään. Artikkeleissa haastetaan oletus, että sosiaaliset tekijät tarjoavat ainoastaan kontekstin kielenkäytölle. Näkemys ei ole uusi, sillä se vastaa yleisemminkin vallalla olevaa käsitystä siitä, että sosiaaliset tekijät eivät pelkästään määrittele vaan myös luovat ja muokkaavat kontekstia (ks. esim. Schilling-Estes 2002: 378).

Kanadan kielitilannetta käsitellään kirjassa kaikkiaan kuudessa artikkelissa. Michelle Daveluyn huomion kohteena ovat kieli-ideologiset kysymykset ja mm. työnsä vuoksi eri paikoissa asuvat kanadalaiset. Hän nostaa esiin sosiaalisesti tiedostettuja kielellisiä variaabeleita, jotka esiintyvät usein harvakseltaan mutta ovat erittäin tunnusmerkkisiä: poikkeava käyttö voi johtaa koodinvaihtoon ranskasta englantiin. Eri murre-

piirteiden painoarvo on otettu aiemmin esiin eri tutkimuksissa, koska on ongelmallista, jos harvakseltaan esiintyvät piirteet saavat saman painoarvon kuin muut (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 130–131). Daveluyn artikkelin kokonaisvaikutelma jää hajanaiseksi, yleisluontoiseksi kuvailuksi. Johtopäätöksissään Daveluy esittää, että ranskankielinen Kanada voitaisiin ymmärtää sarjana monikielisiä puhehyteisöjä pikemmin kuin yksilotteisesti käsitettyinä ryhminä, joille on yhteistä vain ranskan kielen puhuminen.

Kirja tarjoaa paljon myös antropologisesti, ja ainakin lukuisat kenttätyökemukset yhdistävät eri kirjoittajia. Esimerkiksi Christine Jourdan ammentaa pitkästä etnografisesta tutkimuksesta, jota on tehty Salomonsaarilla sijaitsevan Honiaran kielitilanteesta. Honiara on jatkuvan sosiaalisen muutoksen keskellä, ja niin myös kielelliset repertoarit muuttuvat koko ajan. Historiallisesti kolonialismin aika muutti suuresti kielellistä käyttäytymistä, kun välineelliset arvot korostuivat: haluttiin osata valkoisten miesten kieltä, pijiniä, mutta samalla unohdettiin kielen syvyys ja värit, kun tavoitteeksi tuli ennen muuta pääsy eteenpäin yhteiskunnassa. Jotain samaa on siinä, kun nykyään oman kansallisen kielen merkitystä vähätellään esimerkiksi englannin tarjoamien etujen takia. Salomonsaarilla, kuten monissa muissakin Melanesian yhteisöissä, monikielisyys on kuitenkin yhä yleistä, ja ihmiset ovat monikielisiä sekä pragmaattisista että symbolisista syistä. Aktiivinen kaksi- tai monikielisyys on identiteetin luomista, kuten eri rekisterien käyttö ja kielellisillä resursseilla leikkittely tämän päivän Suomessa (ks. esim. Lappalainen 2004: 360–361; Lehtonen 2008: 112–122; Paunonen 2006: 50–59).

Myös Felicity Meakinsin artikkelissa keskeisiä kysymyksiä ovat kielimuotojen arvostus ja kielten rajojen määrittely, mikä on tyypillistä problematiikkaa sekakieliä tutkittaessa. Meakins on tutkinut pohjoisaustralialaista kreolikieltä, gurindji kriolia. Alkuperäisen gurindjin kielen elementtejä voidaan pitää todisteena siitä, että gurindji-identiteetin säilyttäminen on ollut tärkeää, siihen on ollut jopa painetta. Kielen kehitys riippuu pitkälti siitä, mitä uusi gurindji-sukupolvi haluaa osoittaa tällä sekakielellä. Rajend Mesthrie keskittyy puolestaan Etelä-Afrikan mustien asuma-alueiden varieteetteihin nimittäen niitä kaikkia yhteisellä kattotermillä ”tsotsitaaliksi”. Laajempaa sosiaalista kontekstia jää kaipaamaan, mutta yhtymäkohta Stadin slangiin on kuitenkin helppo löytää, sillä Mesthrien mukaan kyseessä on nimenomaan leksikaalinen koodi, joka yhdistyy eri pohjakieliin tietyissä alakulttuureissa.

Ensimmäisen osan päättää Bambi B. Schieffelinin artikkeli, joka käsittelee Uuden testamentin vertausten kääntämistä Papua-Uudella-Guinealla. Schieffelin on tutkinut lähetystyön myötä käyttöön tulleen tok-pisinin vaikutusta bosavi-nimiseen alkuperäiskieleen. Schieffelin kuvailee, miten bosavinkielisissä jumalanpalveluksissa luettiin tok-pisininkielistä Uutta testamenttia, jota pastori samalla spontaanisti käänsi bosaviksi. Pyrkimys kirjaimelliseen käännökseen synnytti bosaviin kristillisen rekisterin, ja kielellä tapahtui semanttisia ja pragmaattisia muutoksia. Artikkelin keskittyy näissä tilanteissa esiin tulleisiin kulttuuri- ja kielikontakteihin. Myös ensimmäisissä suomenkielisissä raamatunkäännöksissä luotiin uutta kristillistä rekisteriä, kun kään-

2. *Tsotsi* tarkoittaa rikollista, *taal* kieltä.

nöksissä noudateltiin esimerkiksi latinan sanajärjestystä (Häkkinen 1994: 472–473). Kristillistä terminologiaa syntyi merkityslainojen myötä, kun sanan merkitys muuttui vieraan esikuvan mukaan (mts. 491). Sama perinne on siis jatkunut nykypäiviin. Schieffelin painottaa genren ja kulttuuristen erojen huomioimisen tärkeyttä käännoistyössä ja osoittaa, että tutkitussa tapauksessa myös tulkintakehyksen puuttuminen aiheutti vaikeuksia kuulijoille. Pastoreita oli nimittäin myös neuvottu jättämään pois muutamia liian vaikeiksi katsottuja jakeita, mutta juuri ne olisivat olleet olennaisia kuulijoille, jotta he olisivat ymmärtäneet metaforisen siirtymän tekstissä. Myös monologimuoto oli uusi bosavin puhujille. Tilanteessa ollaan osittain samojen kysymysten äärellä kuin Raamatun metaforien kääntämisessä: missä määrin kulttuuri on otettava huomioon ja miten (ks. Kela 2009)?

Mikro- ja makrotasojen yhdistämistä

Kirjan toisessa osassa on kolme lukua, jotka sitovat ensimmäistä ja kolmatta osaa toisiinsa. Niissä pohditaan sosiolingvistisiä teemoja sekä mikro- että makrotasoilta. Artikkelit valaisevat sitä, kuinka historia on muokannut sosiaalisia järjestelmiä, jotka ovat puolestaan vaikuttaneet kieliin. David Sankoff käsittelee tok-pisinin ja englannin käytön leviämisen sosiaalisia edellytyksiä sekä lukutaitotilastoja Papua-Uudella-Guinealla demolingvistisen mallin avulla. Sankoffin keskeisenä ajatuksena on, että kielenkäyttötutkimukset hyötyisivät väestönlaskentatietoihin perustuvien tutkimusten käytöstä. Sillat erityyppisten tutkimustapojen välillä ovat nykypäivänä tarpeen, kuten monessa yhteydessä korostetaan.

Ruth King on sekakielikysymysten parissa käsitellessään yhtä Kanadan ranskan varieteettia, *chiacia*, joka on ollut stigmatisoitunut verrattuna muihin *Acadian French* -yleisnimellä kutsuttaviin varieteetteihin. Näitä käsittelee esimerkiksi *Daveluy* kirjan ensimmäisessä osassa. Syynä *chiacin* stigmatisoitumiseen on se, että sitä pidetään sekakielenä, ranskana, joka on turmeltunut englannin vaikutuksen takia. Asennoituminen siihen on kuitenkin viime aikoina muuttunut, ja *chiacista* on tullut positiivinen identiteettitunnus. Vertailuksi käy jälleen *Stadin* slangi, joka on kokenut muutoksen stigmatistidusta kielimuodosta yhdeksi osaksi helsinkiläistä identiteettiä (Paunonen 2006: 58). King analysoi uudelleen aiemmin kerättyä aineistoa lainaamisen ja koodinvaihdon valossa. Kingin pääväite on, ettei *chiac* eroa suuresti muista *Acadian French* -varieteeteista kielikontaktin suhteen, vaan useinkin englannin kielen vaikutusta on liioiteltu.

Pierre Thibault pohtii artikkelissaan sitä, kuinka paikallista *Quebecin* ranska lopulta on. Esimerkkinä on *Stanstead*, pieni kaksikielinen yhteisö *Quebecin* ja *Vermontin* rajalla. *Stanstead* on erikoislaatuinen verrattuna moniin muihin *Quebecin* paikkakuntiin, koska siellä ryhmien välillä ei ole maantieteellistä tai taloudellista jakoa. *Stansteadia* on tutkittu monesta näkökulmasta, ja esimerkiksi asenteet kaksikielisyyttä ja koodinvaihtoa kohtaan ovat olleet kiinnostuksen kohteena. Thibault summaa lopuksi varsin varovaisesti, että pienet kieliyhteisöt USA:n ja Kanadan rajalla tarjoavat malliesimerkin siitä tilanteesta, jossa stabiili kaksikielisyyys ja siitä aiheutuva koodinvaihto ovat paikallisen identiteetin määrääviä tekijöitä sekä englannin- että ranskankielisille kieliryhmille.

Mitä kielten kautta voidaan oppia puhujista?

Kirjan kolmas osa on mikrososiolinguvistiiikkaa kvantitatiivisesta perspektiivistä; artikkelit pohjautuvat variationistiseen lähestymiseen. Julie Auger ja Anne-José Villeneuve ovat tutkineet ranskan varieteetteja ja todistavat artikkelissaan erään rakenteellisen piirteen (*ne*-partikkelin poisjätö) avulla ranskan ja picardin olevan kaksi eri kieltä. Blondeau ja Naomi Nagy käsittelevät yhteisartikkelissaan puolestaan nuorten englanninkielisten repertoaareja Montrealissa. Tutkimuksen tavoitteena on muun muassa edistää toisen kielen oppimisen ymmärtämistä. William Labovin aiheena ovat substraatti-ilmiöt, jotka voivat olla hyvin ilmeisiä mutta joista monia on mahdotonta selittää lingvistisesti. Hän käsittelee esimerkiksi puertoricolaisten englanninpuhujien *later*- ja *earlier*-sanojen sekaan- nusta ja italialaistaustaisten *let*- ja *make*- sanojen käyttöä, joka poikkeaa englannin natiivipuhujien kielenkäytöstä.

Hélène Blondeau tarkastelee kielikontaktien dynamiikkaa pronominien kautta. Artikkelissaan hän analysoi kolmea muuttujaa, jotka nykyisessä Montrealin ranskassa assosioidaan kielenmuutokseen. Vertailu 1990- ja 2000-luvulla kerättyjen aineistojen välillä osoittaa, mitkä tendenssit olivat vallalla varhaisemmassa vaiheessa, kun ranskan ja englannin välinen kontakti oli vähemmän intensiivinen. Usein on vaikea erottaa, onko kyse kielen sisäisestä vai kielikontaktien aiheuttamasta ilmiöstä, ja monesti kontaktitilanteissa molemmat tendenssit ovat voimassa.

Miriam Meyerhoffin artikkeli liittyy meneillään olevaan keskusteluun kreolikielten yksinkertaisuudesta. Yksi vahva

suuntaus on ollut se, että kreolikieliset ovat tunnistettavissa typologisesti erilliseksi luokaksi luonnollisia kieliä vähäisemmän morfologisen taivutuksensa vuoksi ja siksi, että niissä käytetään yksinkertaisempia lauserakenteita kuin ei-kreolikielissä. Tämä on monien lingvistien laajasti hyväksymä kanta huolimatta kreolistien kritiikistä: pääosa suhtautuu kreolikielten tunnistamiseen ainoastaan rakenteellisten piirteiden perusteella varauksellisesti (ks. myös Bartens 2009: 52). Toinen lähtökohta olisi Meyerhoffin mukaan keskittyä kreolikieliin sosiolinguvistisesti monimutkaisten puheyhteisöjen tuotteina ja tutkia niitä kielinä omilla ehdoillaan erityisessä sosiolinguvistisessä kontekstissaan. Yleiset lingvistiset kysymykset ovat kirjoittajan mielestä kiinnostavampia kuin se, tunnustetaanko kreolit luonnolliseksi luokaksi rakenteellisin perustein. Tietämyksen lisääntyessä myös käsitykset kreolikielten huonommuudesta voivat muuttua, kuten esimerkiksi filippiiniläisen kreolikielen chabacanon kohdalla on käynyt (Sippola 2009: 250).

Lopuksi

Kirja on omistettu Gillian Sankoffille, joka on tehnyt mittavan uran kielen muutoksen ja variaation tutkijana, ja teoksen nimi viittaaakin Sankoffin tunnetuimpaan teokseen *The social life of language* (1980). Monikielisyys kaikenkattavana kokonaisteemana on varsin mielenkiintoinen, ja johdanto lupaa paljon. Spesifit tapaustutkimukset antavat ideoita ja tietoa eri tavoin kielellisiä ilmiöitä tutkiville, ja antropologisten painotusten vuoksi myös muut kuin lingvistit lienevät kiinnostuneita aiheista. Artikkelit ovat kuitenkin varsin erilaisia, jopa hajanaisia; toisinaan monien näkökulmien sisäl-

lyttäminen samaan artikkeliin synnyttää pinnallisen vaikutelman, ja joissakin analyyssi ja uusi näkökulma jäävät Sankoffin tuotantoa esitellessä vähemmälle. Oppikirjaksi teos ei ole paras mahdollinen, sillä sosiolingvistiikan peruskäsitteet on hyvä olla hallussa ennen kirjaan perehtymistä, eikä kirjasta muodostu kokonaiskuvaa tutkimussuuntauksista.

KAARINA MONONEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- BARTENS, ANGELA 2009: Kreolikielistä. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 50–74. Tietolipas 227. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Porvoo: WSOY.
- KELA, MARIA 2009: Mitä Raamatun kääntäminen sadoille kielille on opettanut maailman kielistä? – Annika Idström & Sachiko Sosa (toim.), *Kielissä kulttuurien ääni* s. 84–98. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTONEN, HEINI 2008: Maahanmuuttajataustaisten koululaisten monet kielet. – Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila (toim.), *Nuoret kielikuvassa. Koululikäisten kieli 2000-luvulla* s. 103–124. Tietolipas 220. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NUOLIJÄRVI, PIIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PAUNONEN, HEIKKI 2006: Vähemmistökielistä varioivaksi valtakieleksi. – Kaisa Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä* s. 13–99. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- SCHILLING-ESTES, NATALIE 2002: Investigating stylistic variation. – J. K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *The handbook of language variation and change* s. 375–401. Malden, MA: Blackwell.
- SIPPOLA, EEVA 2009: Kulttuurien ja kielten sulautuminen yhteen chabacanossa. – Annika Idström & Sachiko Sosa (toim.), *Kielissä kulttuurien ääni* s. 246–264. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.